

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Adana-Osmaniye Bölgesi Giyim Kültüründe ve Halk Oyunları Ekiplerinin Giysi Tercihlerinde Kadın Başlıkları.

Yard. Doç. Dr. Muzaffer SÜMBÜL*

Giriş

Bu bildiriyle Adana-Osmaniye bölgesi halk kültüründe kadın giyim özelliği olarak baş bağlama ve bölge halk oyunları ekiplerinin giysi tercihinde kadın başlıkları incelenmektedir.

Kadın başlıkları, sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik etkilere bağlı olarak ele alınmakta, bölge giyim kültürü ürünü olarak kadın başlıklarının tarihsel boyutu da göz önünde bulundurulmaya çalışılmaktadır.

Kültürel elementler zamanla birincil işlevini tamamlayarak, ilk anlamını kaybedip yeni bir biçime bürünebilmektedir. Dolayısıyla halk oyunları ekiplerince tercih edilen giyim kuşam parçaları da bu bağlamda ele alınabilir. Bu değişimin Adana-Osmaniye halk oyunları ekiplerinin kadın başlıkları tercihlerine nasıl yansıdığı ise bu bildiri ile incelenmeye çalışılmaktadır.

Osmaniye yakın zamana kadar idari açıdan Adana il sınırları içerisinde kalan bir yerleşim birimidir. Ancak Osmaniye, Osmanlı imparatorluğunun son dönemleri ve Cumhuriyet’in ilk yılları itibarıyla il konumundaydı. Adana ve Osmaniye illeri arasındaki ilişki sadece idari değildir. Bunun yanı sıra kültürel olarak da benzer özellikler taşımaktadır.

Osmanlı imparatorluğunun 1865 yılında Fırka-ı İslâhiye adıyla anılan iskân hareketi ile Adana-Osmaniye bölgesinde çeşitli Türkmen boylarına ait topluluklar yerleşik yaşama geçirilmiştir. İskân edilen Türkmenlerin bölgedeki bu günkü kültürel yapının belirleyicisi olduğu söylenebilir. Bu tarihsel oluşumun kültürel boyutu ve giyim kültürüne yansımaları da gözler önündedir. Dolayısıyla bu oluşumun kadın başlık tercihlerini belirleyici bir niteliğe sahip olduğu kanısındayız.

Bütün bu nedenlerle iki il beraberce ele alınmakta ve örnek giyim parçaları bir bütün olarak bu iki ili ifade edecek biçimde incelenmektedir.

Çukurova Üniversitesi Devlet Konservatuarı Sahne Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Adana ve Osmaniye bölgesinde 1989–2004 yılları arasında gerçekleştirdiğimiz bir çok alan araştırması sırasında elde ettiğimiz fotoğraflar ile Adana Etnografya müzesinde yaptığımız çalışmadan elde ettiğimiz fotoğrafları bu çalışmamızın temel görsel verilerini oluşturmaktadır. Çalışmalarımızda Ali Rıza YALMAN'ın Cenupta Türkmen Oymakları (1993) adlı yapıtı bize çok ışık tutmaktadır. Yalman'dan ve kendi alan araştırmalarından elde ettiğimiz giysi bilgilerinin fotoğraf eksiklerini ise Ulla JOHANSEN'in (2005) çalışmasından yararlanarak gidermeye çalıştık. Bu bakımdan anılan eser oldukça önemli bir boşluğu doldurmuş bulunmaktadır. Çünkü yakın zamanda yapılan alan araştırmalarında bazı giysi parçalarının adının dahi hatırlanmadığı saptanmış bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle Yazılı kaynaklarda betimlenen bir çok giysi ve başlık tiplerinin fotoğrafları bu kaynakta yer almaktadır.

Bildirimizde adı geçen tüm başlık tiplerine yönelik çok sayıda fotoğraf toplu olarak ekte sunulmuştur. Bu fotoğrafların sadece kadın başlıkları değil, aynı zamanda o döneme (1960) ait kadın giyimini gösterir nitelik taşıdığını da özellikle ifade etmek gerekmektedir.

Giyim-Kuşamı Tercihini Belirleyen Etkenler

İnsanoğlunun giyinme tarihine bakıldığında ne zaman giyinmeye başladığı konusu net olarak tarihlendirilememekle birlikte Paleolitik dönemlere değin uzandığı tahmin edilmektedir. İnsanoğlunun giyinme gereksinimi, vücudunu korumak ve saklamak içgüdüleri ve isteğiyle başlamıştır diyen, Şerafettin TURHAN giyim kuşamı belirleyen etkenleri;

1. Korunma içgüdüleri,
2. Doğa koşullarına uyum,
3. Dinsel ya da felsefi inançlar,
4. Yapılan işe uygunluk sağlama,
5. Yönetimsel düzenlemeler,
6. Ekonomik koşullar,

7. Psikolojik eğilimler ve moda (TURHAN, 1990: 202–206) olmak kaydıyla yedi başlık altında toplamıştır. Bu sınıflandırmada bazı maddelerin birbirinden ayrılması oldukça zordur. Bazı maddeler ise sınıflandırma dışı kalmış gibi algılanmaktadır. Bu nedenle biz etkenlere kadının toplumsal konumunu da eklemek gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü giyinme tercihinin dolayısıyla da başlık tercihlerini belirleyen bir takım etkenler kadının sosyal yapıdaki yerini göstermektedir. Giyim kuşam tercihleriyle ortaya çıkan bu rol ve statü ifadesi, toplumsal iletişimin sağlanmasına katkıda bulunması bakımından da önem taşımaktadır.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu" 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Bu etkenlerin Adana-Osmaniye bölgesi toplumsal ve ekonomik yaşamı içerisinde gerek giyim kültürünü, gerekse de kadın başlıklarını açıklayıcı niteliği olduğu kanısındayız. Bu nedenle konumuzu yönetim düzenlemelerinden kaynaklanan giyim kuşam tercihleriyle başlamak istiyoruz.

Yönetim Düzenlemeleri

Anadolu'nun dip tarihinden süzülerek gelmiş kültürel bir yapısından söz edebiliriz. Paleolitik dönemden itibaren yerleşik yaşamın izleri ve bunların kültürel kalıtları günümüz toplumsal ve kültürel yaşamın alt yapısını oluşturmaktadır. Bu topraklar tarihin her döneminde yeni konuklar kabul etmiş ve bunların getirdikleriyle, katıp karıştırdıklarıyla damıtılmış zengin bir kültürel yapı oluşmuştur.

Anadolu topraklarında 10. yüzyıldan itibaren topluca yaşamaya başladığımız bilinmektedir. Bu tarihten günümüze değin, bu topraklarda şekillenen kültürel yapının çok önemli bir parçasıyız. Bu nedenle yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi giyim-kuşam alanında da iz bırakmış bir geçmişten söz etmemiz gerekmektedir.

Anadolu'da gerek erkek, gerekse de kadın giyimi konusunda Selçuklulardan başlayarak, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde çeşitli resmi düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. (Bkz. SEVİN, 1990) Halk yaşantısına direk olarak yansıyan bu uygulamaların sonuçlarını bugün görmekteyiz. Öncelikle saraylarda veya bey konaklarında kullanılmaya başlayan ya da yasa ile kullandırılmaya başlanan bir giysi parçası, benimseme konusunda önce bir dirençle karşılaştı da zamanla halk yaşantısına girerek geleneksel hale gelebilmektedir. Bunun en bariz örneğini II. Mahmut'un 1829 yılında çıkarttığı yasa da görmek olanaklıdır. Bu yasa ile fesin devlet memurlarınca kullanması amaçlanmıştı. Ancak Fes toplumun diğer kesimlerince de kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Müslüman olmayan Osmanlı tebaasının fes kullanımını kısa sürede benimsediği görülmüştür. Ayrıntılar için bakınız (OĞUZ, 2004:420-422) Fes kullanımı zamanla Müslümanlar arasında da yaygınlaşarak Osmanlı kimliğiyle bütünleşir bir hal almıştır. Bazı toplumların icat edilmesinde hiçbir katkıları olmadığı halde "kültürel bir öğeyi" zamanla kolayca benimsedikleri görülmektedir. (Bkz. SARAN, 1993'den LINTON, 1936: 327) Bu öğelerin köken tartışması yapılmaksızın kullanıldığı da bilinmektedir. Yabancı kökenli bir giyim parçasının bu denli Türk yaşamına girmesi kültürel alış verişin nasıl gerçekleştiğini gösterir önemli bir örnektir. Erkeklerle özgü olan bu giyim parçasının (fesin) kadınlar tarafından da

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu" 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

kullanılmaya başlanmış olması, işlevsel değişim görüşünü destekleyici bir diğer etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte her alanda çağdaş yaşamı benimseyen bir toplum yaratma çabaları giyim biçimini de etkilemiştir. Giyim kuşama yönelik yasa çıkartılarak fes ve sarık tipi diğer başlık kullanımının yerine şapka getirilmiştir. Böylelikle Avrupa uluslarıyla benzer bir giyim biçimini Türk toplumunun tamamına yaygınlaştırma konusunda çok önemli bir adım atılmıştır. 1925 yılında yapılan kılık-kıyafet devriminin Gaziantep'teki yansıması bunun bariz örneklerindedir. Göksel bu durumu şöyle aktarmaktadır;

“Kıyafet kanunu çıktığı zaman, vilâyetlerin başında Gaziantep kadınları gelerek derhal çarşafı atıp mantosunu giymiş ve peçeyi çıkarıp yüzünü açarak nura kavuşmuştur. Bunun için en ufak bir direnme yapmadığı gibi, tereddüt dahi etmeden yeni kıyafetini memnuniyetle benimsemiştir. “ (GÖKSEL, 1961: 13)

Göksel'in Gaziantep bölgesi için vurguladığı giyim-kuşam değişimini memnuniyetle benimseme tutumu diğer bölgeler içinde geçerli olduğu bilinmektedir. Dolayısı ile Adana-Osmaniye bölgesinde yaşayan halk da benzer bir tutum içerisinde olmuştur. Böylelikle bu dönüşüm, daha çok erkek giyim-kuşamında olmak kaydıyla kadın giyim tercihlerinin de değişmesinde belirleyici olmuştur. Tüm yurda yayılan bu tutum yerel giyim biçimini ulusal giyim biçimine doğru yöneltmiştir. Yerel kılıklar belli törenlerde kullanılmak kaydıyla sandıklara girmiştir. Bu giysiler eski günlerin anısına zamanı geldiğinde sandıklardan çıkartılarak giyilmektedir.

Ekonomik ve Teknolojik Etkiler

Toplumların yaşam biçimlerini büyük ölçüde onların üretim biçimleri belirlemektedir. Söz gelimi, tarım toplumlarında birey tarımsal üretim biçiminin gereği olarak kültürlenmekte; o yaşam biçiminin gereğini öğrenerek onu yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu döngü ancak üretim biçiminin değişmesiyle farklılaşabilmektedir. Günümüz toplumlarının geldiği son aşama ise bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır.

“Dünyanın hızla değiştiği günümüzde para ve bilgi çok hızlı bir şekilde yer değiştirmektedir. Mal ve hizmet üretimi kısa sürede tüm dünyanın paylaşımına açılmaktadır. Bu serbestlik, gönüllü bir şekilde alış veriş sağlamaktadır. Hızlı haberleşme internet üzerinden gerçekleşmektedir. Dünyanın birbirine en uzak noktaları arasındaki bilgi akışı çok kısa sürede gerçekleşmektedir. Bütün bu baş döndürücü gelişmeler çok kısa zamanda oluşmaktadır. Zamana yayılan etkileşim yerini şok gelişmelere bırakmakta ve kültürel değişim dinamikleri çok hızlı çalışmaktadır” (SÜMBÜL, 2005: 477)

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen **”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu”** 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Gelişen yeni teknolojik üretimler kültürel öğelerin de değişmelerine neden olmaktadır. Toplumsal değişimin getirdiği yenilikler ve teknoloji bazı giyim parçalarını işlevsiz kılarak ortadan kaldırmakta, bazılarının yerine ise yenilerinin konulmasına neden olmaktadır. Bundan etkilenen birey ise yeni duruma uygun tutum ve davranış geliştirmektedir. Giysi tercihi doğrudan etkileyen bu durum gözden kaçmamalıdır. Bu türden bir değişimin Karaisalı bölgesi giyim-kuşamında görüldüğünü söyleyen Atılğan şöyle demektedir.

“Artık köylülerimiz, şalvarlık kumaşına kadar kullandıkları her giysiyi fabrikasyon ürünlerden karşılamaktadırlar. Çukurova Bölgesi’ne damgasını vuran “Karaisalı Dokuması” da böylece tarihe karışmış, bir büyük yerel kültürümüz unutulmuştur. ” (ATILGAN, 2002: 348)

Atılğan’ın vurguladığı bu değişimler sadece Adana ile sınırlı kalmamış, diğer illerde de önemli değişimler olmuştur. Yerel dokuma tezgâhı yerini seri üretim makinelerine bırakmıştır. Özellikle Türk sanayisinin tekstil ağırlıklı gelişimi geleneksel nitelikli el ürünlerini olumsuz olarak etkilemiştir. İstanbul merkezli firmaların üretimleri yerel dokumaların yerini almıştır. Zamanla gelişen ekonomik ilişkiler sayesinde Anadolu’nun her bölgesinde tekstil üretim firmaları kurulmuştur. Böylesi gelişkin sanayi ve ticaret, bölge insanlarının tüm giyim parçalarını bu sanayi ürünleri arasından seçmesine neden olmaktadır. Anadolu’nun en uzak noktalarına kadar uzanan bu alış veriş zinciri giyim parçalarının tüm ülkede benzeşmesine ve yerel özelliklerin ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Adana kenti ülke içerisinde sanayiden en erken etkilenen kentlerden biridir. Çukurova’nın dünya pamuk üretim bölgelerinden biri olması bunun nedenlerindedir. Amerikan iç savaşı döneminde İngiltere’nin hammadde gereksinimi karşılamak üzere bölgede pamuk üretimini teşvik çabaları olmuştur. Dolayısıyla 1900’lü yılların başında kentte ilk çırçır işletmeleri kurularak pamuğun ipliğe dönüşmesi sağlanmıştır. Bütün bu özellikler Çukurova’yı diğer bölgelerden ayırmaktadır. Böylelikle, Adana ve çevresi diğer kentlere oranla daha erken ve hızlı bir değişim süreci yaşamıştır. Bu süreci 1921 yılında Güney Türkmenleriyle ilgili araştırmalarıyla yazılı kaynaklara aktaran Ali Rıza Yalman, şöyle demektedir:

“Kulfallı aşiretinde kadın-erkek elbiseleri şehirleşmiştir. Kızlarda süslü fesler kalkmış yerini terlik, çenber almıştır. Erkeklerine de don ve donun üzerinde şehirlerde kullanılan ceket vardır. ” (YALMAN, 1993: 221)

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen **”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu”** 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Bu cümlelerden hareketle bölge halkının giyim-kuşam biçiminin 1920’li yıllarda değişmeye başladığı görülmektedir. Bütün bunlar saha çalışmaları sırasında eski giyim parçalarının örneklerine rastlanamama sonucuyla örtüştüğünden bu düşünceyi pekiştirmektedir. Geleneksel teknikler kullanılarak hazırlanan giyim parçaları yerini fabrikalarda üretilen yeni kumaşlara bırakmıştır. Bu nedenle, Adana ve Osmaniye bölgesinde eski dönemlere ait giyim parça örnekleri çok nadir olarak bulunabilmektedir. Ancak kısmen farklı coğrafi ve ekonomik yapıya sahip olan dağlık bölgelerdeki yerleşim yerlerinde eski dönemlere ait giyim parçalarına daha çok rastlamak olanaklıdır.

Kadının Toplumsal Konumu

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren oluşan çeşitli kültürel öğeler onun gelişimine ışık tutmaktadır. İnsanlık kültür tarihi Arkeolojik kazılardan elde edilen kalıntılar ve çeşitli araştırmalardan elde edilen bulgular ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bütün bunlar insanoğlunun milyonlarca yıllık var olma sürecinde ürettikleri maddi değerler ve bunların etrafında oluşan manevi kültürden başka bir şey değildir. Arkası arkasına eklenerek, kuşaktan kuşa aktarılan ve günümüze değin ulaşan bu değerler ile ilgili olarak Childe şöyle demektedir.

”Yüzyıllar boyunca süre gelen denemelerle, kuşaktan kuşağa geçen sosyal geleneklerle oluşturulan alışkanlıklar, töre ve yasaklar, türümüzün yaşamını sürdürme çabısından yana da kuşaktan kuşağa geçen içgüdülerin yerini tutmuştur.”
(CHILDE,1992: 20)

CHILDE’n da vurguladığı gibi günümüz kültürel değerlerin bir bütünü olan; gelenek, töre ve törenler insanlık tarihinin çok eskiye dayalı birikimlerinden oluşmaktadır. Bundan dolayı insanlar gelenekleri, töre ve törenleri bozmaktan kaçınmaktadır. Ancak gelenekler elde edilen yeni birikimler doğrultusunda değişebilmektedir.

Giyim kültürünün her boyutu ile karşımıza çıkan bu durum kadın başlıklarıyla ayrı bir boyutu gözler önüne sermektedir. Giyim belli bir gelenekten ya da töreden kaynaklanan çeşitli simgeler barındırmaktadır. Bu simgeler gerek kadın gerekse erkeklerin hangi inanç, değer ve sosyal statüye ait olduklarını gösterir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla başlıkların, kadınların toplumsal konumlarını gösteren, inanç ve değerler sistemini yansıtan önemli bir simgeye dönüştüğü bu birikimlerden anlaşılmaktadır. Çünkü her kadın toplumsal konumuna göre değişen ve yeni konumuna uygun baş bağlama biçimi ile yaşamını sürdürmektedir. Bu başlıklar aynı adla anılsalar da şekil ve süslemelerde çeşitli farklılıklar göstermektedir.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Başlıkların biçimleri ve süsleri bunları giyenlerin sosyal durumunu belirlemektedir. Bu nedenle başa örtülen örtüler; örtünen kişinin bekâr, nişanlı veya evli olduğunu anlatabilecek nitelik taşıyabilmektedir. Bu simgesel anlatımlar bireylerin toplum içindeki yerini göstermesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

“ aynı etnik gruplar içinde gelenek birliği tarih boyunca devam edip kolektif şahsiyetini kıskançlıkla muhafaza etmiş. Çalışma nedeniyle kentlere göç edip dolayısıyla geleneksel giyimini terk etmiş insanların mesela sadece başlarını bağlama şeklinden veya bir küçük dövmenin yüzdeki yerinden bile çıktıkları bölgeyi tayin etmek mümkündür.” (OĞUZ, 2004: 20)

Anadolu insanın giyime yansıyan bu sembelleri toplumsal iletişimi sağlamada ne denli önemli bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü kimin evli, kimin bekâr olduğu ya da hangi gruba mensup olduğu giyimlerinden, baş bağlama ve süslenmelerinden anlaşılmaktadır. Toplumun diğer üyeleri de bu sembelleri gördüğünde onun gereği gibi davranmaktadır. Çünkü toplumsal barışın sarsılması sosyal normların çözülmesine bağlıdır. Dolayısıyla toplumu bir zincir gibi birbirine bağlayan değerler sistemindeki bir halkanın kopması insanlar arasındaki bağın da zedelenmesi anlamına gelmektedir.

Kültürün maddi ve manevi boyutunun nasıl da ayrılmaz bir bütün olarak yaşamımızda yer aldığı bu açıklamalardan net olarak anlaşılmaktadır. Çünkü bir baş bağlama biçiminin değerler sistemine etkisi ve buna bağlı olarak oluşan davranışın toplumsal yaşamı nasıl etkilediği açıkça görülmektedir.

Adana-Osmaniye Bölgesi Giyim Kültüründe Kadın Başlıkları

Adana-Osmaniye bölgesi giyim kültüründe kadın başlıkları oldukça çok çeşit ve biçim arz etmektedir. Özellikle başa bağlanan örtülerin çeşitliliği bu baş bağlama zenginliğinin oluşumuna kaynak teşkil etmektedir. Örtülerin yanı sıra fes, terlik ve tepelik gibi materyallerin de bu çeşitliliği arttırdığı görülmektedir. Kullanılan süsleme araçları olarak; tozak, çeşitli madeni takılar ve çiçekler ise başlık çeşitlerinin biri birinden ayrılmasını sağladığı gibi kadının sosyal statüsünü belirleyici çeşitli sembelleri ifade edici nitelik taşıdığı görülmektedir.

Bölgede görülen başlık tercihlerinde bir diğer özellik ise kullandığı başlığın kadının ekonomik durumunu yansıtmasıdır. Başa giyilen fes ve gümüş taçlar ve bunların üzerine takılan takılara bakıldığında kadının ekonomik durumu açıkça anlaşılmaktadır. Mali durumu iyi olan kadınların başlıklarında altınların birkaç sıra dizildiği, hatta gümüş ve altın takıların

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

çoğu zaman beraberce kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan mali olarak bu olanaklardan yoksun olan kadınların başlıklarında ise çok az sayıda altın takının olduğu görülmektedir.

Öte yandan bölgenin coğrafik yapısının da başlıklara yansıdığı görülmektedir. Dağlık bölgelerde yaşayan kadınlarda görülen başlık tiplerinin diğer bölgelerde kullanılmadığı görülmüştür. Özellikle son dönemlere (1990–2000) ait başlıklara bakıldığında dağlık bölgelerdeki kadın başlıklarının feslerin üzerine çok sayıda tülbentler sarmak suretiyle bağlandığı, buna karşın ovalık bölgede ise çoğu zaman sadece bir tülbent ile başın bağlandığı görülmektedir.

Bütün bu belirleyici etkenlerin bir araya gelmesiyle oluşan başlıklarda bir başka etki ise kadınların beğeni tutumlarıdır. Çeşitli renklerde kefiyeler arasından kendi beğenisine uygun rengi tercih eden kadın, başına taktığı çeşitli çiçek ve tozak ile beğenisini bütünleştirmektedir. 2000’li yıllara baktığımızda ise beğenilerin başlık tercihlerini etkilemeye devam ettiğini görmekteyiz. Çünkü tülbent çeşitlerinin sayıca fazlalığı ve bunların arasından seçilerek kullanılanları belirleyen özelliklerden biri de beğenidir.

Bütün bu bilgiler ışığında kadın başlıklarını sınıflandırmanın birçok şekilde olabileceği görülmektedir. Dolayısıyla bizim çalışmamızda Adana-Osmaniye bölgesindeki başlık tercihleri dört ana başlık olarak ele alınmış bulunmaktadır. Bu sınıflandırma Adana-Osmaniye bölgesi giyim kültüründe kadın başlık tercihlerini gösterme açısından yeterli görülmektedir.

Başlıklar ile ilgili açıklamalara geçmeden önce kadın giyim kuşamını bir bütün olarak kısaca tanımlamak yararlı olacaktır. Çünkü başlık ya da baş bağlama biçimleri bu giyim özelliğinin bütünleyicisidir. Kadın giyim-kuşam özelliklerini başlık, giysi ve aksesuar olarak üç bölümde incelemek olanaklıdır.

Adana-Osmaniye bölgesi kadın giysileri; başlık, fistan, üçetek, dolama, cepken, yelek, şalvar, don, kolçak, bağış, yemeni, edik ve çoraptan oluşur. Bu çalışmanın konusu sadece başlıklarla sınırlandırıldığından giysilerin diğer parçaları burada ele alınmayacaktır. (Ayrıntılı bilgi için bakınız, **SÜMBÜL, 2001: 8-13**)

Genç Kız Başlığı

Bölge giyim kültürüne ilişkin geriye dönük bilgiler içerisinde Karacaoğlan şiirleri önemli bir kaynaktır. Çünkü Karacaoğlan Adana-Osmaniye bölgesinde şiirleriyle halen yaşatılan bir şairdir. Dolayısıyla Karacaoğlan’ın şiirlerinden bu bölgeye ait çeşitli sosyo-kültürel bilgiler edinmek olanaklıdır. Bu nedenle Karacaoğlan şiirleri, yaşadığı dönemin

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

kadın başlıklarına yönelik çeşitli bilgileri içermesi bakımından çalışmamıza önemli katkılar sağlamıştır. Söz gelimi,

*"Onbeşinde yaşar yaşın,
Her örnekten bağlar başın,
Tenhalarda arar eşin,
Tez alışkın tele benzer". (TANSUĞ,1990: 255)*

Dörtlüğünden genç kızların diğer kadınlardan farklı başlıkları olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu ifadelerden Türkmen kızlarının baş bağlama özgürlüğü olduğu da anlaşılmaktadır. 'Her örnekten bağlar başını' ifadesi ile açığa çıkan bu özgürlük evlilik ile sona ermektedir. Çünkü evli kadınların başlıkları genç kızlarınkinden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla Türkmen kızlarının başlarını kadınlardan farklı olarak bağlaması sosyal yaşamın düzeni açısından önemli bir kimlik ifadesidir.

Tansuğ, Karacaoğlan tarafından ifade edilen dörtlükte Türkmen kızlarının başlık tercihlerini belirleyen etkenin evlilik ile değişeceğini vurgulayarak şöyle demektedir.

"Genç kız, başına istediği rengi bağlayabilir. Ama evlenince, başını artık yeni statüsüne göre bağlayacaktır."(TANSUĞ, 1990: 255)

Türkmenler arasında örtü, kullananın nişanlı veya evli olduğunu gösterir. (YALMAN, 1993: 359) Bu nedenle genç kızlar feslerini örtüsüz giyerler buna "dalfes" denir. Saçlarını iyice uzatırlar bunları kırk örgü yaparlar, bunların her birine belik adı verilir. Beliklerin uçlarına özel olarak örülmüş bağlar bağlanır. Bu bağlar yünden ise "örgü " ipekten ise "erbi " olarak isimlendirilir. Beliklerin üzerine veya ucuna çeşitli altın, gümüş, para, halka, boncuk ve ziynetler takılır. Buna ise "saç cıncığı" denir.

Yalaman, 1926 yılında yaptığı çalışmasında bizlere yukarıdaki bilgileri aktarmaktadır. Bu bilgiler bize eskiden ifadeleriyle 1990 ve sonraki dönemlerde yaptığımız alan araştırmamızda da ifade edilmiştir. Dolayısıyla tüm bu bilgilerin örtüştüğü ortak nokta bizleri eski dönemlerde genç kızların başlarını renkli kefiyelerle bağladıkları ya da sadece dal fes kullandıkları düşüncesine sevk etmektedir.

Günümüze (2006) baktığımızda ise bunlardan farklı bir durumla karşı karşıya olduğumuz görülmektedir. Şöyle ki, Adana-Osmaniye bölgesinde yaşamakta olan genç kızların başlık tercihlerinde inanç düzeylerinin etkin olduğu görülmektedir. Dinsel yaşam biçimini daha çok gündelik yaşamına alan genç kızların evlenmeden önce de başlarını örttükleri görülmektedir. Ancak gündelik yaşamlarında bu etkiyi tercih etmeyenler ise başlarını örtmemektedirler. Bu tercih kent, ilçe ve köylerde kendini göstermektedir.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu" 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Bunların ötesinde kırsal kesimde yaşayan ve geleneksel yaşam biçimini sürdüren genç kızların büyük çoğunluğu evlenmeden önce başını bağlamamakta, ancak evlendiğinde “evlilik simgesi olarak” başlarını bağladıkları görülmektedir.

Gelin Başlığı

Evlenme törenleri toplumsal yaşamda en etkin olarak kutlanan geçiş dönemi törenlerinden biridir. Evlenme törenlerinin, diğer toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da kutlandığı bilinmektedir. Bu törenlerin en önemli özelliği toplumsal paylaşımdır. Evlilik törenleri bir bakıma da genç kız ve ergen erkeklerin toplumsal yaşama kabullerini simgeleyen bir törendir. Düzenlenen bu evlilik töreni, çeşitli simgeler ve değerler yüklenmiş giyim objeleri yardımıyla yapılmaktadır. Bunların en belirgin örneğini ise gelin başlıkları oluşturmaktadır. İster günümüzde isterse de eski toplumlarda olsun gelinin giyimi ve baş bağlama biçimi onu diğerlerinden kolaylıkla ayırt edebilmeyi sağlamaktadır. Böylelikle o günün özel ve kutlanan kişisi olarak gelin, başına bağladığı ya da taktığı çeşitli objelerle bu düşüncüyü yansılayan bir görüntü içerisinde olmaktadır. Bu baş bağlama biçimiyle gelin, yeni yaşamına sosyal ve kültürel olarak hazırlanmış olmaktadır.

Bölge gelin başlıklarının çeşitli dönemlerde farklı özellikler göstererek günümüzde beyaz duvak ve saç süslemesi biçimini aldığı görülmektedir. Eski dönem gelin başlıklarının 1960’lı yıllara değin kullanıldığı bilinmektedir. (JOHANSEN, 2005:126)’in eserinde görülen gelin giysisi ve baş bağlama biçimini gösteren fotoğraf bu durumu bize kanıtlayan önemli bir veridir. Çünkü bu fotoğrafta görülen gelin başlığını bize bölgedeki kaynak kişiler defalarca tarif etmişlerdir. Dolayısıyla anılan yıllarda gelin başlıklarında böyle bir değişim görülmektedir.

“Anadolu Türkmeninde, Yörüğünde, göçerinde (gerdekten önce veya sonra) gelin hamamı sırası gelinin zülüfleri kesilir, yanak üzerine düşürülür. Zülüflü kadın saçı süslemesi gelenektir.” (TANSUĞ, 1993:257)

Tansuğ’un bu ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, gelin başlıklarında ilk aşamanın saç süslemesiyle başladığı görülmektedir. Kızlıktan evliliğe atılan ilk adım, züluf kesmedir. Kız iken örülmüş olan beliklerin şakak kısmına gelen örgülerden bir kısmı kesilerek kısaltılır. Buna "züluf" veya "kekil" denilir.

Saç süslemesine ilişkin eski dönem bilgileri bir Karacaoğlan şiirinde görmek mümkündür. Karacaoğlan şöyle demektedir:

*"Ak bilekte sarı akik,
Zülfü gerdana dökük,*

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Gözün melil kaşın yıkık,

Dostum neler duydum bugün?" (TANSUĞ, 1993:256)

Kadın süslenmesine ilişkin takı ve diğer makyaj öğelerinin de görüldüğü bu dörtlük bize o dönem giyim-kuşamının inceliklerini de göstermektedir. Saç süslemesinin öne çıktığı bu ifadelerden net olarak anlaşılmaktadır.

Bölge kadınlarının zülûf kesme işleminden sonra başlarına yaygın olarak kullanılan "sırmalı fes" giydirildiği bilinmektedir. Feslerin alın kısmına gazi veya mahmudiye dizilmekte. Başlığın şakaklara gelen kısımda ise daha büyükçe altınlar bulunmakta. Bu altınların uçlarına ise küçük üç altın dizilmekte. Bunlar "küpeli " veya "ayaklı " olarak adlandırılmaktadır. Fesin üzerine ise üst kısmını yarısı görünecek şekilde beyaz, ipekten, püsküllü çeşitli örtüler boyundan çevrilerek arkada bağlanmaktadır. Bunun üzerine altın paraları üst kısımdan başlayarak yedi renk krep veya kefiye sarılmaktadır. Kefiyelerin uçları "tepiz " ile tutturulmaktadır.

Gelin başlığı bağlanan bu başlık üzerine ayrıca örtülen çeşitli örtülerden oluşur. Bu örtüler farklı renklerde olabilmekte ancak yaygını kırmızı(al) renkte olanıdır.

Duvağın üzerine ise "tozak" takılır. Tozak özel olarak kartal ve tavus kuşu gibi hayvanların tüylerinden yapılır. Bu tüyler 15 değişik renge boyanır, beyaz bezin üzerine tacı andırır şekilde dizilir. Tozak, gelin başının önemli süslemesidir. Yalman'ın eserinde yer alan şu dörtlük tozakların başlık süslemesindeki yerini göstermesi bakımından kayda değer bilgiler içermektedir.

“Yel vurur kozak oynar,

Başında tozak oynar,

Ben yârime ne yaptım ki?

O benden uzak oynar.” (YALMAN, 1993:142)

Tozak ile birlikte başa takılan ayna da gelin başlığını bütünleyen bir diğer objedir. Özellik nazara karşı gelini koruduğu inancı ile başlığa takılır. Bu açıklamalardan; ayna, tozak ve diğer objelerle bütünleşen baş bağlamanın, sadece süslenme kaygısıyla yapılmadığı, aksine süslemeden daha çok inançlarının bir uzantısı olduğu izlenimi vermektedir. Günümüzde ise bu uygulamaların biçim değiştirerek devam ettiğini söyleyebiliriz. Gelin başlıklarındaki tüller, çiçekler ve takılar bu görüşleri gözler önüne sermektedir. Örneğin; çiçek takmanın sevgi ve bağlılığın sürekliliğini yansıttığına inanılır.

"Başına sokulmuş gülü lalesi,

Yaktı beni kaşlarının karesi,

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

*İli göçüp kendi burada kalası,
Dağlarda melil kalan küçücek".*

Türkmen kızı ve gelini, her gün saçına iki dal taze çiçek sokar. Başa sokulan çiçekler inancı yansıtır; "Hasan Hüseyin efendimiz birer çiçekti" derler. O niyetle de başlarına taze (bazen de yapma) çiçek takarlar." (TANSUĞ, 1993:257)

Evlenenmiş olan kadının toplumsal statüsü değişmiştir. Artık üstlendiği roller arasına 'eş' olma da eklenmiştir. Bunun gereği olarak baş bağlama biçimi de değişmektedir. Düğün sonrası yapılan ayrı bir tören ile evli kadın yeni başlığını takmaktadır. Gelinin evinde toplanan eş dost ve akraba kadınlara küçük bir eğlence düzenlenerek baş bağlama töreni yapılmaktadır. Eski dönemlerde kullanacağı yeni başlığın takıldığı bu tören, günümüzde duvak töreni adıyla yapılmaktadır. Ancak törende herhangi bir başlık bağlanmamaktadır. Düğünden bir hafta sonrasında gerçekleştirilmektedir. Çoğu zamanda dinsel bir nitelik taşıyan bir uygulama olarak görülmektedir. Niteliği ister dinsel olsun isterse sosyo-kültürel "Başı bağlı" deyimine kaynaklık eden bu duvak töreni ile kadının yeni statüsü içinde yaşadığı topluluğun üyeleriyle paylaşılmaktadır. Böylelikle kadının evliliği topluma duyurulmaktadır.

Evli Kadın Başlığı

Evlenen kadının yeni konumunu ifade eden çeşitli simgeleri başlığında bulundurması gerekmektedir. Çünkü kadının öncelikle giyimi ile medeni halini ötekilere yansıtmayı gerekmektedir. Dolayısıyla kadının başına taktığı çeşitli renklerde kefiyeler ile evli olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Böylelikle kadın yeni yaşamında yeni kimliğini ifade eden bir başlıkla yerini almış olmaktadır. Aşağıdaki Karacaoğlan'a ait dördlük buna iyi bir örnek oluşturmaktadır.

*"Hanı Karacaoğlan hanı,
Veren alır tatlı canı,
Yakışmazsa öldür beni,
Yeşil bağla ala karşı." (TANSUĞ, 1990: 255)*

Giyim kültüründe halen yaşatılan simgesel anlatımın Karacaoğlan döneminde de olduğu bu dördlükten açıkça anlaşılmaktadır. Çeşitli renklerde kefiye bağlama, özellikle al ve yeşil renklerin tercih edilmesi evli olmayı simgelemektedir. Bu simgesel anlatımın; toplumsal yaşamdaki dirlik ve düzenin oluşumunda önemli bir yeri olduğu kanısındayız.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu" 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Bölgemizde yaşamakta olan Tahtacı Türkmenleri bu giyim geleneğini halen yaşatmaktadır. Türkmenler arasında bu baş bağlamanın bir gelenek halini aldığını ifade eden Tansuğ ise şöyle demektedir:

“Türkmen gelini başına al bağlar, alın üzerine yeşil çeker. Al renk. Gelinliği; yeşil ise soyluluğu dile getirir. Al ve yeşil renkler, Türkmen gelininin geleneklerine uyar. (...)Bazı Türkmen gruplarında kadın 5 veya 7 ayrı renk yazma bağlar başına; al, yeşil, mor, gül rengi, mavi, turuncu.” (TANSUĞ,1990: 255)

Bu renklerin kullanımı Türkmen gelin ve evli kadın başlıklarının en belirgin özelliğini oluşturmaktadır. Evlenen kadın takılarının bolluğu ve çeşitli renklerdeki örtüleriyle kendini göstermektedir. Bu baş bağlama biçimi çocukları olup biraz yaşlanıncaya değin sürmektedir. Yaşlanan kadınlar bu renkli başlıklarını kızlarına ya da gelinlerine verip kendileri yeni konumlarına uygun daha sade sayılabilecek başlıklar takmaktadırlar.

1990 yılında alan araştırması sırasında derlediğimiz evli kadınların kullandığı bir farklı başlık ise "efe " olarak adlandırılmaktadır Kozan'ın dağlık kesimlerinde kullanılan bu başlık yapılışı ve kullanılışı açısından özellikleri olan bir başlıktır. Biz bu başlığı yaşlı kadınlar üzerinde gördük. Ancak bu başlık bize geçmiş dönemlerde evli kadınların da kullandığı başlık olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle bu başlık bizi kullanım açısından ve dönemsellik olarak hem evli hem de yaşlı kadınlara ait olabileceği düşüncesine sevk etmektedir.

Efe; Kalıplı fes, kefiyeler, gazi, mahmudiye ve tülbentten oluşur.

Kalıplı Fes: Yaklaşık 15 cm. Yükseklikte başa rahat olabilecek genişlikte üst kısmı düz bir festir.

Kefiyeler: İnce paralar renkli ipekten yapılır. Gökkuşağını oluşturan yedi renkten meydana gelir. Kefiyeler sırası ile fesin alın kısmına gazilerin hemen üzerinden başlayarak kademeli olarak sarılır.

Gazi: Altın para dizisidir. 18-20 altından oluşur. Alın kısmında fesin ön tarafında bulunur. Gazilerin sayısı kesin değildir. Kişinin ekonomik durumuna göre sayısı artar ve azalabilir.

Mahmudiye: Gazilerden daha büyük altın para, her iki şakağa gelebilecek şekilde gazilerin bitimine ya da altına takılır.

Tülbent: Efe adı verilen bu başlığın en önemli bölümünü oluşturur. 14-15 metre uzunluğundaki tülbent, dikdörtgen biçiminde ikiye katlanır. Dikdörtgenin iki uç kısmı kesilerek üçgen biçimine dönüştürülür. Uç kısımlarından içeriye doğru katlanarak uç

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

kısımları kalınlaştırılmaktadır. Fesin üzerine gelen kısım ise katlanmadan iki kat halinde hazırlanmaktadır. Hazırlanan bu tülbent fesin üzerine kefiyeleri alta bırakacak şekilde sarılır ve bağlanır. Efe adı verilen başlığın 1990'lı yıllara değin anılan bölgede kullanıldığı saptanmıştır.

Yaşlı Kadın Başlığı

İhtiyarlamış olan kadınlar fes, pembe ve mavi kreplerini başlarından çıkarırlar ve kâküllerini saçlarının içlerine karıştırırlar, bir örtüyle çenelerini de örterler ve sarık gibi alınlarına koyu renkli “daha çok kırmızı” bir çember bağlarlar ve bu tuvaletin üstüne de ayrıca ikinci bir örtü örterler. (YALGIN,1991: 359 – 360)

Türkmen kadını, başındaki rengârenk kefiyeleri çıkararak yerine koyu renk (siyah, mor) kefiye sarar. Bu yasını anlatış biçimidir. Evlenmemeye karar veren dullar zülûf tuvaleti yapmazlar ve bunu daha çok belirtmek için ilk önce başlarına kara örterler ve zülûflerini bir daha kesmeyerek kulaklarının üzerinden enselerine doğru uzatarak saç demetine katarlar. Eğer dul bir kadın evlenmek zorunda kalırsa, kara örtü örtmekle beraber zülfünü keser. O zaman herkes bu dulun üzülmesine inanmakla beraber tekrar evlenmek istediğini anlamaktadır. Böyle dullar yeniden evlendikleri güne kadar kara örtü örterler ve evlendikleri günde pek beyaz olmayan bir örtü kullanırlar. Eğer dul kara örtüyü zamansız ve isteyeni çıkmadan atarsa oymaklar arasında büyük bir dedikoduya sebep olur. (YALMAN, 1993:355–364)

Yalman'ın ifade ettiği dul Türkmen kadınlarının kimlik ifadeleri günümüzde görülmemektedir. Bir sebeple dul kalmış kadınların evlilik kararları ailelerince sözel olarak ifade edilmektedir. Böylece kapalı toplum özelliği olan bu simgesel anlatımlar yerini açık ifade biçimine bırakmıştır.

Yaşlı kadınlar günümüzde ise, fesin alın kısmına sarılan renkli kefiyelerin yerine beyaz oyali tülbent kullanırlar. Efe festen çıkarılmış ise beyaz tülbent başa sarılır, boyundan çevrilerek arkada bağlanır. Alın kısmına ise gene beyaz tülbent katlanarak arkada düğümlenir. Yaşlılar arasında beyaz oyali tülbentlerin çok yaygın olarak kullanıldıkları görülmektedir.

Etnokoreografik Uygulamalarda Yerel Giyim Tercihleri

Halk oyunları yerel ve sahne boyutuyla iki yönlü özellik taşımaktadır. Yerel bağlamında doğrudan Halkbilim çalışmalarına konu teşkil etmektedir. Sahne bağlamı ise etnokoreolojik bir boyut taşımaktadır. Halk oyunlarının bilim ve sanat alanlarını birleştiren

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

yönü bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Sahne kurallarına uygun olarak yeni bir seyir ürünü yaratma süreci olarak da adlandırılabilir bu süreç, halk oyunları açısından yeni bir serüvenin başlangıcı olarak görülebilir.

Halk oyunları sahneleme(Etnokoreolojik) sürecinin Halkevleri çalışmalarıyla başladığı kabul edilmektedir. Gerek oyun, gerekse giysi boyutlarıyla halen tartışmalı olan bu sürecin giysi kısmı Adana-Osmaniye örneğiyle bu bildirinin konusunu oluşturmaktadır.

Yerel bağlamında oyuncuların törene gelirken giydikleri kılık kıyafetler, o anki oyun giyimini oluşturmaktadır. Sahne uygulamalarında ise oyun eğiticisinin tercihi ekibin giyimini belirlemektedir. İlk dönem sahne çalışmalarında daha çok yerel giysilerin sandıklardan çıkarılarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu biçimiyle ilk dönem sunularında giydirilen giysilerin önemli Etnografik malzemeler olduğu kanısındayız. Ancak bu sahnelemelerde de çeşitli sebeplerle ilgisiz bir takım giyim parçalarının kullanıldığı görülmektedir. Bu ilk dönem giyim parçaları ve günümüz giyim parçaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde halk oyunları giyim-kuşamı açısından önemli sonuçlar elde edilebilir.

Halk oyunları ekipleri giysi tercihlerinin ilk sahneleme döneminden günümüze değin bir çok kez değiştiği görülmektedir. İşte sahneye aktarılan halk oyunları giyiminin kırılma noktası bu kısımdır. Çünkü sadece usta çırak ilişkisi ile oyunları öğrenen eğitmenler ekibin giyimini de belirlemektedir. Eğitmenler bunu yaparken oyunda olduğu gibi geçmişte kullanılan giysileri ekibe giydirmektedir. Çünkü yeni bir giysi ya da farklı bir biçim kullanmak önemli araştırmalar gerektirmektedir. Halkbilim formasyonu gerektiren bu araştırmaları yapmak her eğitmen için olanaksızdır. Ayrıca gerekli eğitimi olmayan kişilerin bu araştırmaları yapmamaları da gerekmektedir. Bu nedenle oyunda olduğu gibi giyimde de belirleyici olanın geçmişi taklitten ibaret olduğu görülmektedir.

Zaman zaman yapılan yeni araştırmalara dayalı giysiler ise özellikle yarışmalarda tartışma konusu olmaktadır. Bu bir yönüyle sıkı bir tutuculuğu yansıtırken, diğer yönüyle de yapılan bilimsel araştırmalara haksızlık yapıldığının göstergesidir. Çünkü bu durum ilgisiz kişilerin uzmanlık alanı olmadığı halde bölge giyimlerinin neler olacağına karar verdiğini göstermektedir. Bunun aksine bilim ve sanatın çakıştığı noktada birleşen halk oyunları alanının, başka bir deyişle etnokoreolojik çalışmaların, Halkbilimci ve sahne sanatları uzmanlarından oluşan bir ekip çalışması gerektirdiği açıktır.

Halk oyunları ister yerel olsun, isterse de sahnelenmiş olsun özel bir giyime sahip değildir. Yerel bağlama baktığımızda oyunun oynandığı andaki giyim oynayan kişinin giyimini oluşturmaktadır. Bu bilgidен hareketle giyim konusu sahne ekiplerinde

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

değerlendirildiğinde çok tartışmalı bir konum oluşmaktadır. Güzelbey, Gaziantep ve çevresindeki halk oyunlarından söz ederken giysiye ilişkin şunları söylemektedir:

“Halaylar için muayyen bir kıyafet yoktur. Tören, düğün ve bayramlardaki halaylarda herkes mutut, fakat yeni elbiselerini giyerler. Bu işte kadınların durumu daha barizdir. Kadınların katıldıkları halaylar giydikleri rengârenk entarilerle göz alıcı bir manzara arz eder.

Köylü kadınlarının birçoklarının başlarında çeşitli poşular olur. Arabi - Kınalı parmak oyununa (hışır) denilen avadanlıklar takılır. Oyun sırasında bu hışırlar (haş, haş, haş.) Sedaları çıkararak oyuna bir ihtişam verirler.

Bazı müsamere ve festivallerdeki ekiplerin cepken, sırmalı aba ve şalvar giymeleri bu oyunların mutlaka bu kılıkla oynanması gerektiğinden ve hep bu elbiselerle oynandığından değil, biraz maziyi yaşatmak arzusu, birazda duruma çekicilik vermek ve alâka uyandırmak içindir. “ (GÜZELBEY, 1959 : 10)

Bunlara benzer çeşitli görüşler oyuna ilişkin özel bir giysinin olmadığını ancak yerel giyim parçalarının sahneye taşınan oyunlarla bir bütün olarak yansıtılması gerektiğini öne sürmektedir. Çünkü bu yerel (geleneksel) giyim biçimi bölgenin halk oyunları giyim seçeneklerini oluşturmakta, bu giyim-kuşam parçalarının çoğu sahnelenen halk oyunlarında kullanılmaktadır. Kullanılan giysiler kumaş, işçilik, desen ve renkler açısından günümüz teknik ve beğenilerini yansıtsa da eski günlerin anısını yaşatma amacı taşımaktadır.

Bazı araştırmacılar ise halk oyunları giysisi olarak kullanılan yerel giyim parçalarının sahneye aktarımında sıkıntılar olduğunu ifade etmektedir. Özellikle sahne için uygun olmayan ağır iş giyimleri ve kronolojik dönemlerin uyumsuzluğu ile yazlık kışlık giyim parçalarının uyumsuzluğu bunların başında gelmektedir. Bu konuda Polat şöyle demektedir:

“(…) Kendi uydurduğumuz anlamsız ölçütlerden kurtulamıyoruz. Sözelimi giysi hiçbir zaman ölçüt alınmamalıdır. Milletın milli giysisi olsa üniforma olur. Karda yürümek için leçek takılıyorsa bununla sahneye çıkılmaz. Bunun altında bölgecilik zihniyeti yatmaktadır. (...)” (POLAT, 1992: 109)

Polat'ın öne sürdüğü bu görüş ise Güzelbey'in ifade ettiği kullanıma karşı çıkmaktadır. Halk oyunlarının sahneye taşınması sırasında ortaya çıkan bu uygulamanın bir hayli tartışmalı olduğu gözlenmektedir. Polat ve benzer görüşte olanlar ekiplerin tamamen farklı giyim biçimiyle oyunları sunmaları gerektiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım ile bunun tamamen tersini ifade eden karşıt yaklaşımın görüşleri bu tartışmayı daha uzunca süre devam ettirecek gibi görünmektedir.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Bütün bu tartışmalı görüşlere rağmen giyim- kuşam, sahneye uyarlanmış halk oyunlarının (etnokoreografik biçimin) en önemli öğelerinden biridir. Yerel halk oyunlarının kendi işleyişinden farklı olarak sahneye uyarlanmış olan bu oyunların giyim-kuşam parçalarının diğer öğeler olan müzik ve aksesuarlar ile bütünleşerek sunulması bir gelenek halini almış bulunmaktadır.

Etnokoreolojik uygulamanın Adana-Osmaniye bölgesindeki yansıması da benzer özellikler taşımaktadır. İlk dönem sahne uygulamalarında yerel kıyafetlerin sandıklardan çıkarılarak kullanıldığı görülmektedir. Bu sürecin günümüze değin gelişimi ise bir çok açıdan tartışmalı olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle günümüz yarışma endeksli halk oyunları çalışmalarında bölge ekiplerinin giysilerini ” yarışma sırasında puan kırılma ya da kırılmaması” belirlemektedir. Bir çok yörede olduğu gibi Adana-Osmaniye yöre eğitimcileri de giysi tercihlerini bu kıstasa göre yapmaktadır. Kıstas, yarışmada derece olduğundan diğer tüm özellikler göz ardı edilmektedir. Böylelikle yarışmayı düzenleyen kurumun isteği doğrultusunda giysiler giyilmektedir. Gerçekte bir giysisi olmayan halk oyunlarının sahne uygulamalarında kullandığı giysilerin bu boyutta tartışılıyor olması ise çok dikkat çekici bir durumdur.

Adana-Osmaniye halk oyunları ekiplerinin kullandığı giysilere bakıldığında üç tip giysi göze çarpmaktadır. Bunların dağ, ova ve Türkmen giysileri olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu giysilerde tercih edilen başlıkların ise, ovada tülbent, dağda efe ve Türkmen oldukları görülmektedir.

Bölge halk oyunları ekiplerince, tülbent tipi başlık tercihinin ilk yıllardan itibaren kullanıldığı görülmektedir. Bu başlığın çok kolay ve ucuz olarak temin edilebilmesi ve kullanımının da çok kolay olması nedeniyle tercih edildiğini düşünmekteyiz.

Bölge ekiplerince tercih edilen bir diğer başlık olan Efe, kozan ilçesi kaynaklı bir başlıktır. 1990 yılına değin “Tapan” bölgesi olarak adlanan Kozan-Feke dağlık bölgesindeki köylerde kullanıldığı yapmış olduğumuz araştırmalar ile saptanmıştır.

Efe adlı başlığın, Adana-Osmaniye halk oyunları ekiplerine 1974 yılında Ahmet DEMİRCİ ve Halil DEMİR tarafından ODTÜ-THBT aracılığıyla kazandırıldığı bilinmektedir. Anılan çalışma ile “efe” adlı başlığın halk oyunları ekiplerince tercih edildiği bilinmektedir. Uzunca bir süre bu başlık bölge halk oyunları ekiplerince tercih edilerek yaygın olarak kullanılmıştır. Bu başlığın halk oyunları ekiplerince 1990’lı yıllardan sonra terk edildiği görülmektedir. Bunun nedenini tam olarak saptamak olanaksızdır. Ancak önemli bir neden olarak hazırlanması ve kullanılmasının zor olduğunu söyleyebiliriz.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Türkmen başlığı olarak anılan ve yörede Tahtacı Türkmenlerce kullanılan başlık tercihinin ise yöre ekip giyimlerine bir zenginlik kazandırdığı göze çarpmaktadır. Adana-Osmaniye halk kültürü içinde sınırlı sayıda ve belli bölgelerde yaşayan Tahtacı Türkmenleri giysi parçalarının 1950'li yıllardaki ilk dönem sahne çalışmalarında kullanıldığı da bilinmektedir. Bu giyim yeniden 1990 yıldan itibaren Adana büyük şehir belediyesi halk oyunları ekibince tercih edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonrasında ise bazı okullarında bu giysiyi tercih ettikleri gözlenmektedir. Hazırlanmasının zor ve takılarının pahalı olması nedeniyle bu giysinin dolayısıyla da başlığının ekiplerce tam olarak kullanılmadığı görülmektedir.

Adana-Osmaniye halk oyunları ekiplerince tercih edilen bir diğer başlık daha bulunmaktadır. Türkmen gelin başlığından esinlenerek tarafımızdan 1988 yılında düzenlenen bu başlık, şuan yaygın olarak Adana-Osmaniye halk oyunları ekiplerince kullanılmaktadır. Bizim yukarıdaki temel bilgilere ve alan araştırması verilerine dayalı olarak düzenlediğimiz bu başlığın zamanla tanınmaz hale geldiğini görmekteyiz. Gerek renk gerekse bağlama biçimi olarak başlığın kullanımında çeşitli yanlışlıklar görülmektedir. Bu tutumun özünde bilgi eksikliğine dayalı olduğunu düşünmekteyiz. Ancak bu durum başlığın estetik duygusundan yoksun görünüm sunan bir çok biçiminin varlığı gerçeğini de ortadan kaldırmamaktadır.

SONUÇ

Giyimi dolayısıyla başlık tercihlerini belirleyen etkenlerin arasında sosyal statü, ekonomi ve dönemseller moda anlayışının öne çıktığını söyleyebiliriz. Başlıkların geçmiş dönemlerde toplumsal yaşamda iletişim boyutuyla çok daha etkin olduğu görülmüştür.

Adana-Osmaniye bölgesi giyim kültüründe ekonomik, idari, sosyal ve kültürel sebeplere bağlı olarak başlık tercihlerinin 1920'li yıllardan itibaren hızlı bir değişim içerisinde olduğu görülmüştür.

Genç kızların geçmiş dönemdeki gibi başlarını bağlamadıkları ve evli kadınların başlarını bağladıkları günümüzde de görülmüştür. Geleneksel başlıkların ancak yaşları 80'in üzerinde olan kadınlarda dağlık bölgelerde kısmen rastlamak mümkündür.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu" 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

Başlık tercihlerinin yerel kültürdeki zenginliğinin halk oyunları ekiplerine tam olarak yansımadağı görülmüştür. Halk oyunları ekiplerinin tercih ettiği başlıklar ise yıllar itibariyle değışime uğradığı görülmüştür. Bu değışim süreci aşığıdaki tabloda sunulmuştur.

BAŞLIKLAR	...-1970	1970-1985	1985-2000	2000-2006
TÜLBENT	VAR	VAR	VAR	VAR
EFE	YOK	VAR	VAR	YOK
TÜRKMEN	VAR	YOK	VAR	VAR
GELİN	YOK	YOK	VAR	VAR

Türk halk oyunları çalıştırıcılığının çok yönlü bilgi gerektirdiğı aşikârdır. Dolayısıyla her biri; oyun, müzik, sahne ve giysi gibi ayrı uzmanlık gerektiren bu konulara hâkim çalıştırıcı oldukça azdır. Bunun sıkıntısı Adana-Osmaniye bölgesinde de hissedilmektedir. Bu bilgi eksikliğinin giderilerek eğitimcilerin desteklenmesi giyim tercihlerinde de önemli gelişimlere neden olacaktır. Devlet konservatuvarı mezunları bu bağlamda değerlendirilmelidir. Meslekten eğitimcilerin bilgi açıkları giderildiğinde daha sağlıklı sonuçlar alınacağı ortadadır.

KAYNAKÇA

ATILGAN, 2002

Halil Atılgan: Murtcu Folkoru. Karaisalı Kaymakamlığı Yayınlarıİnkansa Ofset Ankara 2002

CHILDE,1992

Gordon CHILDE: Kendini Yaratan İnsan (İnsanın Çağlar Boyu Gelişimi). Çev.: Filiz OFLUOĞLU Varlık yayınları 4. Basım İstanbul 1992.

Bilgi Dizisi:2 Varlık Yayınları,Sayı:278

GÖKSEL, 1961

Turan Göksel: Gaziantep Kadını. Gaziantep Kurtuluş Dergisi. 1961 Yıl 2 Sayı 2 Sayfa 13

JOHANSEN, 2005

Ulla JOHANSEN: 50 Yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla Hayatı

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 3027

Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları: 344

Gelenek, görenek ve İnançlar Dizisi: 32

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

İsmet Matbaacılık ve yayıncılık Ankara 2005

OĞUZ, 2004

Burhan OĞUZ: Türkiye Halkının Kültür Kökenleri. Dokuma ve Giyim Teknikleri 4.Cilt. Anadolu Aydınlanma Vakfı yayınları Kurtiş Matbaası, İstanbul 2004

POLAT, 1992

Ruya POLAT: Sanat Açısından Halk Dansları. Danışman: Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

SARAN, 1993

Nephan SARAN: Antropoloji. İnkilap Kitapevi 1993 İstanbul.

SEVİN, 1990

Nurettin SEVİN: Onüç Asırlık Kıyafet Tarihine Bir Bakış.

Kültür Bakanlığı kültür eserleri:

151 Sevinç Matbaası. Ankara 1990

SÜMBÜL, 2001

Adana Giyim-kuşam Kültürü. Folklor Halkbilim Dergisi Cilt:5, Sayı: 49. Kasım 2001. Sayfa 8-13.

SÜMBÜL,1995

Muzaffer SÜMBÜL:Adana Halk Oyunlarının Sistemik Analizi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Danışman; Prof.Dr.Nevzat GÖZAYDIN.Ankara 1995

SÜMBÜL, 2005

Muzaffer SÜMBÜL: Kültürel Değişim Bağlamında Halk Oyunları Geleneği ve Bir Örnek Uygulama Olarak Adana-Osmaniye Halk Oyunları. Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri. Kültür ve Turizm Bakanlığı –Kocaeli Üniversitesi-Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı 17-18-19 Aralık 2004 Motif Vakfı Yayınları No: 5 Pınarbaşı Matbaacılık 2005 İstanbul.

TANSUĞ, 1990

Sabiha Tansuğ: Karacaoğlan ve Kadın Giyimi. 1.uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Hlak Kültürü Sempozyumu Bildirileri. Arif Ofset 21-23 Kasım 1990 Adana

TURHAN, 1990

Şerafettin TURHAN: Türk Kültür Tarihini Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Erenselliğe. Birinci Bası Bilgi yayınevi Ankara 1990

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ”Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu” 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi

YALMAN, 1993

Ali Rıza Yalman Cenupta Türkmen Oymakları. C:1-2 Haz. Sabahat Emir. "Kültür Bakanlığı Yayınları: 256"

Yazır Matbaacılık 1993 İstanbul

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu" 15-17 Aralık 2006 Eskişehir Yayınlanmamış kongre bildirisi